

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Хлопова Андрія Володимировича на тему «Конституційно-правове регулювання залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні в Україні», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 12 від 12 березня 2026 року)

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування та Додаткового протоколу до неї актуалізувала для України питання перегляду та вдосконалення форм партисипативної демократії (демократії участі). В Україні сформовано систему форм демократії участі, що запроваджені на місцевому рівні. Однак ця система не є повною мірою функціонально спроможною та ефективною. Окремі форми участі не мають належного механізму реалізації; деякі з них носять декларативний характер і практично не застосовуються у діяльності органів місцевого самоврядування; інші ж, навіть за умови їх формального впровадження, не забезпечують реальних механізмів впливу членів територіальних громад на діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Окремої уваги потребує правова регламентація форм демократії участі, яка часто вимагає деталізації процедур їх реалізації на найнижчому рівні правового регулювання – в актах муніципальної нормотворчості. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження змісту статутів територіальних громад, а також положень і порядків, ухвалених відповідними місцевими радами.

Останні законодавчі новели, спрямовані на вдосконалення форм народовладдя на місцевому рівні, були орієнтовані на систематизацію існуючих форм участі, розширення їх видів та вирішення окремих проблем, пов'язаних із їх реалізацією. Водночас зазначені зміни не лише не усунули

повною мірою наявні проблеми, але й породили нові, що потребують подальшого нормативного врегулювання та вдосконалення законодавства. Разом із тим залучення членів територіальних громад до процесу прийняття управлінських рішень є важливою передумовою ефективного вирішення питань місцевого значення та належного здійснення місцевого самоврядування.

Усе це зумовлює необхідність наукового обґрунтування цілісної концепції меж і форм залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні в Україні. Наразі остаточно не визначеними залишаються правова природа права громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування та система форм такої участі, а також недостатньо дослідженими є процедурні аспекти організації й проведення загальних зборів громадян, громадських слухань, місцевих ініціатив та інших форм участі – як у мирний час, так і в умовах воєнного стану.

Доктринальну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних учених у галузі загальної теорії права, конституційного, муніципального та адміністративного права, а також інших галузей правової науки. До них належать наукові дослідження Н. М. Альшиної, М. О. Баймуратова, Ю. Ю. Бальція, О. В. Батанова, І. І. Бодрової, М. М. Воронова, П. М. Любченка, Л. О. Казакової, О. Ю. Лялюка, М. І. Марчука, Н. В. Мішиної, Ю. Ю. Молчанової, О. С. Орловського, О. Г. Остапенка, С. Ю. Русанової, С. Г. Серьогіної, А. П. Ставнійчук, М. О. Петришиної, В. Ф. Погорілка, І. В. Процюка, П. А. Трачука, Р. Т. Чернеги, А. С. Чиркіна та інших науковців.

Водночас у працях зазначених авторів досліджувалися переважно окремі аспекти демократії участі, без застосування комплексного підходу до аналізу самого механізму участі, що унеможлиблює формування цілісної концепції її реалізації. Саме це зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у зазначеному напрямі та обґрунтовує вибір теми даного дослідження і її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема

дисертації відповідає плану науково-дослідних робіт кафедри державного будівництва та виконана в межах цільової комплексної програми «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (номер державної реєстрації 0111u000966) й затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 25 жовтня 2022 р.).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації. Метою дисертації є розробка цілісної концепції теоретичних і конституційно-правових засад участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, а також вироблення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення його правового регулювання в умовах сучасного конституційного розвитку і децентралізації влади.

Відповідно до поставленої мети визначено необхідність вирішення таких основних завдань:

- розкрити сутність поняття та зміст права громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування в Україні;
- висвітлити історичні аспекти правового закріплення та реалізації права громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування в Україні;
- з'ясувати правові основи форм реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні;
- охарактеризувати зарубіжний досвід правового регулювання інститутів та форм партисипативної демократії на місцевому рівні та запропонувати напрямки його удосконалення в Україні;
- визначити систему організаційних форм залучення громадян до участі у здійсненні місцевого самоврядування в Україні;
- виявити проблемні процедурні аспекти організації та здійснення форм участі громадян у місцевому самоврядуванні;
- встановити значення і роль організаційних форм участі громадян у

виробленні та реалізації муніципальної політики;

– окреслити основні напрями удосконалення правового регулювання залучення громадян до участі у здійсненні місцевого самоврядування в умовах муніципальної реформи в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень специфіки конституційно-правового регулювання участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, в якому на основі системного підходу до вирішення проблем теоретичного, нормативного і правозастосовного характеру розроблена цілісна модель інституту участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, визначені тенденції й перспективи його розвитку, опрацьовані пропозиції щодо удосконалення порядку здійснення та правового регулювання участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування.

До найбільш вагомих науково-теоретичних і практичних результатів дослідження, які відображають його наукову новизну та виносяться на захист, належать такі положення:

Уперше:

– надано авторське визначення участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування в Україні як багатоаспектної категорії через розуміння, по-перше, як суб'єктивного права, що являє собою систему суб'єктивних «управлінських» і «комунікативних» прав громадян України-членів територіальної громади, за допомогою яких їм гарантується безпосередня й опосередкована (через обрані органи та посадових осіб) участь у вирішенні питань місцевого значення, та, по-друге, як процесу, тобто сукупності послідовних дій, нормативно упорядкованих і спрямованих як на стимулювання громадян самостійно ініціювати різноманітні процедури демократії участі, так і за рішенням органів і посадових осіб місцевого самоврядування або державної влади бути залученими до вирішення питань місцевого значення.

– запропоновано виділяти: 1) організаційні форми «залучення громадян

до участі в місцевому самоврядуванні», що являють собою однорідні дії та процедури, ініційовані органами й посадовими особами місцевого самоврядування, органами державної влади, через які громадяни в силу закону наділяються можливістю взяти участь у вирішенні питань місцевого значення; 2) організаційні форми «участі громадян у місцевому самоврядуванні», тобто однорідні дії та процедури, ініційовані громадянами з метою безпосереднього впливу на хід і результат обговорення та ухвалення рішень щодо питань місцевого значення; 3) «комбіновані форми», що передбачають можливість ініціювання однорідних дій та процедур як органами та посадовими особами місцевого самоврядування, органами державної влади, так і членами територіальної громади;

– надано авторську періодизацію становлення конституційно-правового інституту участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, що включає: перший етап – з 1990 р. по 1995 р. – пошук оптимальної моделі конституційно-правового регулювання окремих форм демократії участі в Україні; другий етап – з 1996 р. (дати прийняття Конституції України) до 2014 р. – удосконалення концепції конституційно-правового регулювання окремих форм демократії участі в Україні; третій «новітній» етап – з 2014 р. (дати ратифікації Верховною Радою України Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування), який наразі триває та супроводжується розширенням і появою нових форм партисипативної демократії;

– у межах авторської періодизації становлення конституційно-правового інституту участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування виокремлено наступні три напрями розвитку правового регулювання окремих форм демократії участі в Україні: - перший напрям розвитку правового регулювання окремих форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні (загальних зборів громадян за місцем проживання, місцевих ініціатив, громадських слухань, місцевого референдуму) характеризується браком належного законодавчого

регулювання; - другий напрям розвитку правового регулювання окремих форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні (звернення громадян, служба в органах місцевого самоврядування) демонструє стабільність законодавчого регулювання; - третій напрям розвитку правового регулювання окремих форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні (місцеві вибори) відбиває високу динаміку трансформації правового регулювання;

– на основі предмета та обсягу конституційного, законодавчого та муніципального регулювання виділено наступні чотири моделі конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії у зарубіжних країнах: - перша модель конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії характеризується відсутністю в конституціях положень щодо місцевого управління та лаконічністю правової регламентації на регіональному й місцевому рівнях – у законодавчих актах і хартіях (статутах) міст (Австралія, Велика Британія, Канада, США); - друга модель конституційно-правового регулювання форм партисипативної демократії на локальному рівні передбачає закріплення на рівні конституції держави принципів організаційної й фінансової автономії муніципалітетів та їх розвиток у законодавчих актах (у федеративних державах – на рівні суб'єктів федерації), а також у рішеннях муніципалітетів, які користуються широкою автономією у визначенні процедурних аспектів прямої участі населення у веденні місцевих справ (Австрія, ФРН, Японія); - третя модель конституційно-правового регулювання форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення заснована на реалізації конституційного права людини на свободу вираження поглядів та права на інформацію (Румунія, Словаччина, Чехія) та забезпечується нормативно-правовими актами в цій сфері; - четверта модель конституційно-правового регулювання інститутів і форм партисипативної демократії у зарубіжних країнах відрізняється достатньо докладною конституційною та законодавчою регламентацією права громадян на участь у здійсненні місцевого

самоврядування (Болгарія, Литва, Польща).

удосконалено:

– розуміння суб'єкта права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні, як громадянина України, що наділений здатністю виступати учасником суспільних відносин щодо вирішення питань місцевого значення, врегульованих на конституційному, законодавчому та муніципальному рівнях;

– зміст муніципально-правового статусу особи, який розглядається через систему прав, свобод, обов'язків і гарантій, що визначають статус громадянина України – члена територіальної громади як активного учасника процесу вирішення питань місцевого значення;

– розуміння відмінності трактування змісту партисипативної демократії та демократії участі у вітчизняній і зарубіжній правових доктринах, що полягає у включенні зарубіжними науковцями до складу партисипативної демократії не лише безпосередню й опосередковану участь громадян у вирішенні питань місцевого значення, а й різноманітні моделі організації участі населення у процесах прийняття рішень на загальнонаціональному рівні;

набули подальшого розвитку:

– наукова позиція про те, що конституційне право територіальної громади на місцеве самоврядування ефективно здійснюється через реалізацію громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні з урахуванням їх належності до територіальних громад;

– твердження, що «рівень залучення громадян до вирішення питань місцевого значення» включає: 1) правову основу залученості громадян; 2) організаційні форми участі в місцевому самоврядуванні, які реалізуються за ініціативою влади або за власною ініціативою громадян з метою встановлення плідних і транспарентних взаємин між територіальною громадою та її представниками, зміцнення зворотного зв'язку між ними, здійснення контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування; 3)

соціально-політичну активність членів територіальної громади, яка виражається у зацікавленості розвитку території власного проживання;

– науковий підхід щодо пріоритетності повсюдного запровадження сучасних форм реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні, здатних мінімізувати недоліки представницької демократії, зокрема бюджету участі, консультативно-дорадчих органів, громадського оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

– теза щодо необхідності вироблення комплексної й сталої концепції формування правової основи колективних та індивідуальних форм реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, заснованої на впровадженні у Розділі XI «Місьцеве самоврядування» Конституції України права громадян на участь у місцевому самоврядуванні та здатної гарантувати ефективну реалізацію даного права громадянами України в умовах надзвичайного і воєнного стану.

– пропозиції щодо вдосконалення механізму реалізації окремих форм участі та залучення до участі громадян у місцевому самоврядуванні шляхом розроблення окремого закону про форми демократії участі на місцевому рівні.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження. Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані й достовірні. Для того, щоб отримати результати цього дослідження, а також зробити змістовні та новітні висновки та пропозиції, автор задіяв чимало загальнонаукових і вузько-спрямованих методів наукового пізнання.

Методологічну базу дисертації становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, вибір яких обумовлений особливостями мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Серед загально-філософських методів особливу роль відіграли методи діалектики, які дозволили розглянути право громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування в його розвитку, вказати його місце в системі

суб'єктивних публічних прав особи. Крім того, у ході дослідження використано наукові прийоми аналізу та синтезу, які дозволили здійснити важливі класифікації, запропонувати визначення понять.

Серед загальнонаукових методів для дослідження історичних аспектів правового закріплення й реалізації права громадян на участь у здійсненні місцевого самоврядування застосовано історико-правовий метод (п. 1.2), для аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання інститутів та форм партисипативної демократії на місцевому рівні – порівняльно-правовий метод (п. 1.4), для визначення шляхів удосконалення законодавства щодо участі у здійсненні місцевого самоврядування – метод моделювання (п. 2.4), системний метод дозволив розглянути форми демократії участі як систему взаємопов'язаних елементів (п.п. 2.2, 2.3), а метод логічного аналізу дозволив сформулювати визначення понять та категорій.

Крім того, використано спеціальні методи пізнання, зокрема, при аналізі різних форм участі наводились статистичні дані (п.п. 2.1, 2.2), кібернетичний метод дозволив дослідити форми участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування з точки зору системи управління (п. 1.1)

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані:

1) у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень проблем демократії участі, форм залучення громадян до здійснення місцевого самоврядування;

2) у правотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до Конституції України, законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення» при розробленні та ухваленні статутів територіальних громад;

3) у правозастосовній діяльності – для формування пропозицій щодо вдосконалення місцевого самоврядування, здійснення форм демократії участі на місцевому рівні, порядку та механізму залучення членів територіальної

громади до вирішення питань місцевого значення;

4) у навчальному процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, а також у процесі викладання навчальних дисциплін «Конституційне право», «Конституційне право України», «Муніципальне право», «Державне (конституційне) право зарубіжних країн», «Державна влада та місцеве самоврядування: теорія і практика», «Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні», «Електронне врядування».

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки та практичні рекомендації, отримані в ході дисертаційного дослідження, обговорювалися й були схвалені на засіданнях кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення, висновки та пропозиції були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: СХХV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Вектори розвитку науки та техніки під час воєнного стану» (м. Київ, 29 травня 2023 р.); ІІІ Міжнародній науковій конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (м. Хмельницький, 10 листопада, 2023 р.); Всеукраїнському круглому столі «Європейський вектор розвитку муніципального права» (м. Харків, 4 грудня 2024 р.)

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено в 8 наукових працях, з яких 4 – у наукових фахових виданнях України, та 4 – у збірниках матеріалів наукових конференцій та засіданнях круглих столів.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Загальний висновок. Дисертація Хлопова Андрія Володимировича на тему «Конституційно-правове регулювання залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні в Україні» є кваліфікаційною науковою роботою,

містить нові науково обґрунтовані результати, які виконують конкретне наукове завдання, покладаючись на ґрунтовні результати проведеного дослідження, враховуючи попередні наукові надбання вчених у різних галузях права, багатосторонній аналіз міжнародного та зарубіжного досвіду, локальних правових актів органів місцевого самоврядування, сформульовано авторські висновки, пропозиції та рекомендації щодо конституційно-правового регулювання залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні в Україні.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності, при використанні доктринальних джерел, правових актів, матеріалів практики роботи органів публічної влади відсутні випадки фальсифікацій та фабрикації.

Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані автором особисто й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Хлопова Андрія Володимировича на тему «Конституційно-правове регулювання залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні в Україні» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий на засіданні:

**завідувач кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент**

Олексій ЛЯЛЮК

Секретар на засіданні

«17» 03 2026 р.

Оксана СИДОРЕНКО

Засвідчує	<i>Олексій Лялюк</i>
Нач.ВК	<i>Оксана Сидоренко</i>
	« <u>17</u> » <u>03</u> 2026 р.